מו א ב ג ממ' פ"ו מהל' מלה הלכה יב סמג עשין מ טוש"ע ס"ח סי' תעא ס"ח:

רבינו חננאל

מתני' סמוך למנחה כו'. אוקימנא סמוך למנחה קטנה, מדתניא אפילו אגריפס המלך שרגיל לאכל בתשע לא יאכל עד שתחשך. **אמר רב יוסף אבל מטבל הוא במיני** תרגימא. פי' רב האיי תרגימא כסנין של מיני מתיקה דתנינן בתוספתא דברכות הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליהן בורא מיני [כסנין]. **רבי צדוק מטבל בירקא.** כלומר היה אוכל. זה מיני תרגימא, וזה היה אוכל [ירקן] מן המנחה ולמעלה. תניא נמי הכי השמש טובל בבני מעים ונותן לפני האורחים. רבא הוה שתי חמרא טובא במעלי דפסחא אמר כי היכי דנגריה ללביה ונכפין למצה וכו'.

ז) נראה דכל"ל. ונערוך ערך טבל ז': ר' יעקב מטבל בירקן, פי' היה אוכל ירקות מן המנחה ולמעלה" ולפ"ז א"ל למה סהגיהו בס"ס וילנא.

תורה אור השלם

1. כִּי כֹה אָמַר יְיָ לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלִָם נִירוּ לָכֶם נִיר וְאַל תִּזְרְעוּ אֶל קוֹצִים: ירמיהו ד ג

הגהות הב"ח

(א) גמ' אלא מאי סמוך למנחה קטנה תנן סוף: (ב) שם כאכנע שעות לדידן דמי:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה שהיה בו' י"מ. עי' תענית כה ע"ב רש"י ד"ה שכן מליגו:

מוסף רש"י

מטביל. כלא דנקט מטביל שכל מאכלם על ידי טיבול היה (סוכה לו:).

מוסף תוספות

א. ולא נפיק בה. תוס' הרא"ש. ב. ואין לו טעם. סס. ג. היכא דנשחט עליו בהיתר. סס. ד. וקאמר נימא קסבר מנחה גדולה תנן ומשום פסח ובימי רב ששת לא היה פסח. סס. ה. ואין ראייה זו דומה לנדון זה דאיירי ביה דאכילת גורדת אכילה. סס.

ואתי לאימנועי מפסח. ואפילו אחר שיעשה פסח אסור כדי שלא ימהר לאכול ויעשה פסח שלא כראוי: **דילמא אתי למיכל אכילה גסה.** ואינה אכילה[א] כדאמרינן בפרק בתרא דיומא (דף פ:) האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור וקשה דאמרי' בנזיר (דף כג.) גבי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בם ופריך רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה אחת שנפשו קצה מלאכול[ב] ועל אותה פטור ביום"כ ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך יש בה טעם והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאוה לאכול קצת ועוד י"ל דאין לו לקיומו רשע כיון שקיים מצות פסח אע"פ שלא קיים מצות אכילה דאכילת פסחים לא מעכבא[ג] (ו) ומה שפירש רש"י דנקט מלה משום דשייכא אפילו בזמן הזה דליכא פסח לא נהירא דאפילו הוי טעמא משום פסח אסור בזמן הזה כדמוכח בסמוך גבי רב ששת דהוה יתיב כולי יומא בתענית[ד] ופירוש[ה] אחר עיקר שפי' דנקט מלה דבאכילה מועטת הוי אכילה גסה: **אפי' אגריפס המלך.** פי' רש"י מלך כשר ומבני חשמונאי היה ולא דק דבסוטה (דף מא.) אמרי' כשהגיע למקרא אחיך תשים עליך מלך זלגו עיניו דמעות: **שהיה רגיל לאכול בתשע שעות.**

[ה] י"מ לפי שדרך מלכים לעמוד בג' שעות והיה מתנהג כתלמיד חכם לאכול בשעה שש[ו] אחרי קומו ואין נראה דא"כ הוה ליה למימר ט' שעות לאגריפס כשש שעות לת"ח: **מיני תרגימא.** פי' רש"י פירות ובשר בלא לחם ולא נהירא דאמרינן בתוספתא דכילד מברכין הביאו לפניו מיני תרגימא מברך בורא מיני מזונות ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת מינים ומיהו בפרק בתרא דיומא (דף עט:)[ז] איכא חד שיטה דמשני דאיבעית אימא מאי מיני תרגימא פרי: **נירו לכם ניר.** פי' רש"י דעל ידי החריסה מקבלת הזריעה ה"ג ע"י אכילת תרגימא יאכל מלה מיהו חריסה וזריעה תרי מילי הינהו ולא דמי לשתי אכילות[ח] ונראה שזה הפסוק משל הוא כענין זה דכתיב (ירמיה ד) אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב אם תסיר שקוציך וגו' פי' לאחר שתסירו שקוציך אז תשובו אלי וכל זמן ששקוציך עמכם ונתייאשתם ממני לא תוכלו לשוב כי כה אמר ה' נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים כל זמן שהקוצים בתוכה אינה מועלת זריעתה כלום וה"נ מייתי זכר לדבר כשאכל קצת לבו נמשך יותר אבל כשלא אכל כלל ונתיאש אין לבו נמשך אחר אכילה והוי כזורק אבן לחמת: אלא

ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה אמר רבינא ת"ש אפילו אגריפס המלך שהוא רגיל לאכול בתשע שעות אותו היום לא יאכל עד שתחשך אי אמרת בשלמא סמוך למנחה קטנה תנן היינו רבותיה דאגריפס אלא אי אמרת סמוך למנחה גדולה תנן מאי רבותיה דאגריפס חל איסור עליה מעיקרא[ט] אלא[א] סמוך למנחה קטנה תנן סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס הא מטיא ליה זמן איסורא מהו דתימא תשע שעות לאגריפס כארבע שעות[ב] דידן דמי קמ"ל אמר רבי[ג] (יוסי) [ב]אבל מטביל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטביל בירקי תניא נמי הכי[ג] השמש מטביל בבני מעיין ונותנן לפני האורחים ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [1]נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים[ג] רבא[ד] הוה שתי חמרא כולי מעלי יומא דפיסחא כי היכי דניגרריה לליביה דניכול מצה טפי לאורתא אמר רבא מנא אמינא לה דחמרא מיגרר גריר דתנן בין

או דילמא סמוך למנחה קטנה. בתשע שעות כשהוא מאוחר בפרק תמיד (לעיל דף נט.): **ומשום מצה.** שיכנס לה כשהוא תאוה: **אגריפס המלך.** לא היה אוכל עד תשע שעות: **אי אמרת בשלמא סמוך למנחה קטנה היינו רבותיה.** דאע"ג דעדיין לא אכל וזמן איסוריה אכתי לא מטא בשעה תשיעית עד לאחר תשע אפ"ה לא יאכל משום דמשיך ליה עד זמן איסורא ולא יאכל: **אלא אי אמרת.** ממנחה גדולה ולא יאכל: **מהו דתימא ט' דאגריפס כארבע לדידן דמי.** דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מצה לתיאבון גם הוא כמותינו שאוכלין בד' שעות ביום והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שתמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דאסור לאכול. אבל אי הוה תניין סמוך למנחה גדולה ליכא רבותא כלל ולא הוה שייך למיתני אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אתו לאימנועי מפסח ולא משום אכילה גסה דמצה ליכא למימר הכי מהו דתימא ט' לאגריפס כד' לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן: **מטבל.** ואוכל מן המנחה ולמעלה: **תרגימא.** פירות ובשר בלא לחם. והא דנקט מטבל שכל מאכלם ע"י טיבול: **בירקא.** היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע. ונראה בעיני דמגרר ליבא למיכל ואוכל מלה לתיאבון יותר ולפיכך היה אוכל [ירק] ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשיך ולאכול בלילה כדאמרי' במס' שבת בפ' תולין (דף קמ:) אמר רב חסדא בר בי רב לא ליכול ירקא משום דמגרדי ליבא כו' וכדאמר נמי בסמוך רבא הוי שתי חמרא במעלי יומא דפסחא כי היכי דנגריר לליביה. ודבריה הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול כדמוכח נמי בברכות (דף מב.) שהיו רגילין לאכול פרפרת קודם אכילת הפת לגרר את הלב כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת אלמא דפרפרת קודם לפת: **תניא נמי הכי.** דאוכלין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשיך את הלב: **השמש מטביל בבני מעים.** כלומר בבני מעים של בהמות הנשחטות לסעודת יו"ט וגם נותן מהם לפני האורחין המצויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מלה ופסח לתיאבון. ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים[ט] ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל כו': **ואע"פ שאין ראיה לדבר.** דאכילה מושכת אכילה זכר לדבר יש קצת דכתיב נירו לכם ניר הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה ואם אינה חרושה אינה מקבלת הזריעה אף אדם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחיבין אותן ויקבל המאכל של סעודה אחרי כן לתיאבון כך נראה בעיני שיטה זו ועיקרה. ורבינו שלמה זקיני פירשה כן בני מעייס הואיל ועסוק בסעודה יכול הוא לאכול בני מעייס מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה דהואיל ועסוק בהן מצערי ליה אי לא אכיל ואי אכיל לא משבעי ליה נירו לכם כשאתם טורחים מטרחו שתוכלו ליהנות ממנו ושמש זה שעסוק בסעודה או בבית המטבחים אם אינו נהנה מצער ליה ולא נהירא. עוד יש לשון אחר ואין בו ממש:

בין

רשב"ם

או דילמא סמוך למנחה קטנה. והיינו בגמר ט' שעות דמתשע שעות ומחצה הוי זמן דהקרבת תמיד של כל השנה כשהוא מאוחר דהשתא משום אימנועי מפסח ליכא דערב הפסח היה התמיד קרב בשמונה ומחצה והפסח אחריו מיד לפיכך אם בא לאכול סמוך למנחה קטנה דהיינו בגמר תשעה וכבר נשחט הפסח ואין כאן לחוש אלא משום מצה אלא יאכלנה אכילה גסה. ונהי נמי דמשום פסח איכא למיחש לאכילה גסה דאף על גב דהוא נאכל על השובע אכילה גסה מיהא אינה אכילה ובקדשים מזיק הוא דחשבינן ליה ביבמות (דף מ.) אלא משום דלגבי לחם הוא אכילה גסה באכילה מועטת נקט מצה אי נמי רבותא קאמר והכי קאמר או דילמא סמוך למנחה קטנה ואפילו בזמן דליכא פסח דליכא למיחש לעשייתו ולא לאכילתו משום אכילת מצה מיהא איכא דלא ליהוי אכילה גסה חיישינן: **אגריפס המלך.** מלך כשר היה ממלכי חשמונאי[ד] ולא היה אוכל עד שעה ט': **רבותיה דאגריפס.** כלומר היינו רבותא דקתני בברייתא אפי' אגריפס דאע"ג דעדיין לא אכל וזמן איסורא לא מטא אכתי בשעה תשיעית עד לאחר תשעה אפילו הכי לא יאכל משום דמשיך ליה עד זמן איסור ויתענה ולא יאכל: **אלא אי אמרת.** ממנחה גדולה ולמעלה אסור אפילו אגריפס הא מטא כבר זמן איסוריה משש שעות ומחצה ואילך וצריכא למימר דאסור בתמיה דאסור למעבד איסורא: **כדבעינן למימר נקמן** לא גרס ליה: **סוף סוף מאי רבותיה דאגריפס הא מטא ליה עידן איסוריה.** קודם שיגמור סעודתו. דאפילו רבי יוסי דפליג בהפסקת ערב הפסח בריש פירקא [פט:] ואמר שלא להפסיק מאחר שהתחיל לאכול בהיתר הכא מודי דאסור דמעיקרא לדעת כן היה אוכל בתשע שעות שגמר סעודתו בתוך זמן איסוריה וכמתחיל לאכול אחר זמן איסורו דמי ואסיר: **מהו דתימא ט' דאגריפס כארבע לדידן דמי.** דכיון דלמוד לאכול בתשע שעות כארבע שעות לדידן דמי ויאכל גם הוא מצה לתיאבון גם הוא כמותינו שאוכלין בד' שעות ביום והלכך הואיל ואכתי לא מטא זמן איסורא נישרי לאכול בתחלת ט' אע"פ שתמשך סעודתו לאחר ט' קמ"ל דאסור לאכול. אבל אי הוה תניין סמוך למנחה גדולה ליכא רבותא כלל ולא הוה שייך למיתני אפי' דכיון דטעמא משום דילמא אתו לאימנועי מפסח ולא משום אכילה גסה דמצה ליכא למימר הכי מהו דתימא ט' לאגריפס כד' לדידן דמי הלכך שמעינן מינה דמנחה קטנה תנן: **מטבל.** ואוכל מן המנחה ולמעלה: **תרגימא.** פירות ובשר בלא לחם. והא דנקט מטבל שכל מאכלם ע"י טיבול: **בירקא.** היה אוכל ירק מן המנחה ולמעלה לפי שאינו משביע. ונראה בעיני דמגרר ליבא למיכל ואוכל מלה לתיאבון יותר ולפיכך היה אוכל [ירק] ולא היה נוהג כן כי אם ערב הפסח כדי להמשיך ולאכול בלילה כדאמרי' במס' שבת בפ' תולין (דף קמ:) אמר רב חסדא בר בי רב לא ליכול ירקא משום דמגרדי ליבא כו' וכדאמר נמי בסמוך רבא הוי שתי חמרא במעלי יומא דפסחא כי היכי דנגריר לליביה. ודבריה הללו כגון מיני תרגימא וירקות ממשיכין את הלב לאכול כדמוכח נמי בברכות (דף מב.) שהיו רגילין לאכול פרפרת קודם אכילת הפת לגרר את הלב כדתנן בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת אלמא דפרפרת קודם לפת: **תניא נמי הכי.** דאוכלין מיני תרגימא ערב הפסח כדי להמשיך את הלב: **השמש מטביל בבני מעים.** כלומר בבני מעים של בהמות הנשחטות לסעודת יו"ט וגם נותן מהם לפני האורחין המצויין יחד על הפסח כדי שיאכלו מלה ופסח לתיאבון. ובערב הפסח קאי בתוספתא דפסחים[ט] ואפי' מן המנחה ולמעלה דלעיל מינה תניא ע"פ סמוך למנחה לא יאכל כו': **ואע"פ שאין ראיה לדבר.** דאכילה מושכת אכילה זכר לדבר יש קצת דכתיב נירו לכם ניר הראה לנו הנביא דוגמא שחורשין את הקרקע כדי לקבל את הזריעה ואם אינה חרושה אינה מקבלת הזריעה אף אדם האוכל דברים שאין משביעין את האדם פותחים בני מעים ומרחיבין אותן ויקבל המאכל של סעודה אחרי כן לתיאבון כך נראה בעיני שיטה זו ועיקרה. ורבינו שלמה זקיני פירשה כן בני מעייס הואיל ועסוק בסעודה יכול הוא לאכול בני מעייס מה שדרך השמש לאכול רשאי הוא לעשות כן מן המנחה ולמעלה דהואיל ועסוק בהן מצערי ליה אי לא אכיל ואי אכיל לא משבעי ליה נירו לכם כשאתם טורחים מטרחו שתוכלו ליהנות ממנו ושמש זה שעסוק בסעודה או בבית המטבחים אם אינו נהנה מצער ליה ולא נהירא. עוד יש לשון אחר ואין בו ממש:

בין

בין הכוסות הללו. בין הראשון לשני: **נימא קא סבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח.** וקסבר כרבי יהודה בן בתירא דאמר כולי יומא זמן שחיטה הוא ומאי בין הערבים ערב דאתמול משכלה ערב דאתמול דהיינו משעלה עמוד השחר לערב דהאידנא מתענה כולי יומא ואע"פ שלא היה פסח בימיו הואיל ומיתסרא בכך: **לא רב ששת איסתניס.** מעונג היה ואי הוה טעים מלפרא לא מצי למיטעם מלה לתיאכון לאורתא: **עד שיסב.** הסיבה על לד שמאל: **מלה לריכה הסיבה.** כבני חורין שהוא זכר לגאולה: **מרור אין צריך הסיבה.** שהוא זכר לעבדות: **שמא יקדים.** אפרקדן קאי שמתוך שנואלו שוחה לאחוריו שיפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה והקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונמצא: **הוה וגינן אבירכי דהדדי.** נשענין כל אחד על ברכי חבירו: **בשוליא דנגרי.** תלמידו של נגר המלמדו אומנות: **ארבע כוסות.** שלשה כנגד ג' כוסות שנאמרו בפסוק זה וכוס פרעה בידי וגו' (א) ורביעי ברכת המזון: שלף

רש"ם

בין הכוסות הללו. בין הראשון לשני בין השני לשלישי ומשום דאמרא מגרר גריר ליה הוא כדמפרש ואזיל: **בין שלישי לרביעי לא ישתה.** שלישי דברכת המזון דכיון דלא חיישינן עוד לגרירי ליבא לא שרינן ליה דגראה כמוסיף על ארבעה כוסות. ובגמרא ירושלמי (ב) נמנא למה כדי שלא ישתכר דתו לא חזי למיגמר הלילא ופריך התם הלא כבר משוכר הוא שהרי שתה הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון לא משכר שלאחר המזון משכר: **נימא קסבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח.** וקסבר לה בשחיטת פסח כר' יהודה בן בתירא דאמר כוליה יומא זמן שחיטה הוא ומאי בין הערבים דכתיב בפסח בין ערב דהאידנא לערב דאתמול משכלה ערב דאתמול דהיינו משעלה עמוד השחר לערב דהאידנא משוס הכי מתענה כוליה יומא ואע"פ שלא היה פסח בימיו הואיל ואיתסר איתסר: **ואי טעם מידי בלפרא.** לא מצי למיכל מלה לתיאכון לאורתא: **עד שיסב.** הסיבה שלו (ג) לד שמאל: **מלה לריכה הסיבה.** כשאוכל מלה של מצוה ליצא הראשון כבני חורין שהוא זכר לגאולה: **מרור אין צריך הסיבה.** שהוא זכר לעבדות: **דהיא שעתא משעבי בחירות.** ובגאולה שהוא אומר הגדה. השתא שמעינן מינה דארבעה כוסות צריך הסיבה מרור אין צריך הסיבה: **פרקדן.** פניו (ד) כלפי מעלה ושוכב על אחוריו: **הסיבת ימין לאו שמה הסיבה.** שהרי בימינו הוא צריך לאכול: **שמא יקדים.** אפרקדן קאי שמתוך שנואלו שוחה לאחוריו שפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה וקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונמצא כך פירש רבינו שלמה. וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהסיבת ימין. ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לושט דושט הוי על (דרך) [לד] ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט ולכך (ה) נראה בעיני דאהסיבת ימין קאי מדסמכיה **לדידיה: אשה אינה צריכה הסיבה.** מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש בשאילתות דרב אחאי (ו) לאו דרכייהו דנשי למיזגא: **כן אנא אכיו צריך הסיבה.** דלא הוי כפוף כל כך: **בי מר.** רבה: **הוה וגינן אבירכי דהדדי.** כל אחד נשען על ברכי חבירו: **בי אפינן לבי רב יוסף.** דרבה מלך מקמי דרב יוסף: **למורא שמים.** דכתיב (דברים ו) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים (לעיל דף כב:) השוה מורא רבו למורא שמים: **בשוליא דנגרי.** תלמידו של נגר שמלמדו אומנות: **שמש שאכל כזית מצה** לא גרסינן **באחרונה:**
שלף

(א) לקמן קיח:, ב) זבחים יא: [שם אימא א"ר אלעזר א"ר אושעיא וכל"ל], ג) ס"א כולהו נמי בעו, ד) [ל"ל דאמרי], ה) תוס' ס"ד מי"ב, ו) [בראשית מז], ז) [ס"י ה"ין], ח) בס"א: על, ט) בס"א: וכן, י) [פרשת לו סי' עז], כ) [כלומרא לעיל ה.], ל) [וע"ש תוס' ד"ב עד. ד"ה וגינו ותוס' נדה יד. ד"ה אפרקדן],

תורה אור השלם

1. וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם: שמות יב ו

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה פרקדן פניו ובטנו כלפי:

גליון הש"ם

גמרא אמרי לה להאי גיסא. שבת קה ע"א ב"ב מב ע"ב: **שם** אידי ואידי בעו הסיבה. עיין תוס' הרא"ש ס"ב סי' ע"ט:

מוסף רש"י

בין הכוסות הללו. בין שיעס הראשונים לשיעס אחרונים (רשב"ם לקמן קיז:). **בין שלישי לרביעי לא ישתה.** מלאתי בגמרא ירושלמי נמצא למה כדי שלא ישתכר, דתו לא חזי למיגמר הלילא, ופריך התם הלא כבר משוכר הוא, שהרי כבר הרבה בסעודתו ומשני יין שבתוך המזון לא משכר שלאחר המזון משכר: **נימא קסבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח.** וקסבר לה בשחיטת פסח כר' יהודה בן בתירא דאמר כוליה יומא זמן שחיטה הוא ומאי בין הערבים דכתיב בפסח בין ערב דהאידנא לערב דאתמול משכלה ערב דאתמול דהיינו משעלה עמוד השחר לערב דהאידנא משוס הכי מתענה כוליה יומא ואע"פ שלא היה פסח בימיו הואיל ואיתסר איתסר: **ואי טעם מידי בלפרא.** לא מצי למיכל מלה לתיאכון לאורתא: **עד שיסב.** הסיבה שלו לד שמאל: **מלה לריכה הסיבה.** כבני חורין שהוא זכר לגאולה: **מרור אין צריך הסיבה.** שהוא זכר לעבדות: **שמא יקדים.** אפרקדן קאי שמתוך שנואלו שוחה לאחוריו שיפוי כובע הסותם את פי הקנה נפתח ומתקפל למעלה והקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונמצא כך פירש רבינו שלמה. וקשיא לי אמאי לא סמכיה להאי ולא אהסיבת ימין. ורבותי פירשו שמא יקדים קנה לושט דושט הוי על (דרך) [לד] ימין ונפתח הכובע שעל פי הקנה מאיליו כשהוא מטה כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הרי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך הושט ולכך נראה בעיני דאהסיבת ימין קאי מדסמכיה **לדידיה: אשה אינה צריכה הסיבה.** מפני אימת בעלה וכפופה לו ומפרש בשאילתות דרב אחאי לאו דרכייהו דנשי למיזגא: **כן אנא אכיו צריך הסיבה.** דלא הוי כפוף כל כך: **בי מר.** רבה: **הוה וגינן אבירכי דהדדי.** כל אחד נשען על ברכי חבירו: **בי אפינן לבי רב יוסף.** דרבה מלך מקמי דרב יוסף: **למורא שמים.** דכתיב (דברים ו) את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים (לעיל דף כב:) השוה מורא רבו למורא שמים: **בשוליא דנגרי.** תלמידו של נגר שמלמדו אומנות: **שמש שאכל כזית מצה** לא גרסינן **באחרונה:**
שלף

(ב) בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה ואי אמרת מסעד סעיד אמאי ישתה הא קא אכיל למצה אכילה גסה אלא שמע מינה מגרר גריר רב ששת הוה יתיב בתעניתא כל מעלי יומא דפסחא נימא קא סבר רב ששת סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסחא הוא דילמא מימשך ואתי לאימנועי מלמעבד פיסחא הוא וסבר לה כי הא (ג) דאמר רבי אושעיא אמר ר"א מכשיר היה בן בתירא בפסח ששחטו שחרית בארבעה עשר לשמו ומצפרא זמן פסחא הוא דכולי יומא חזי לפסחא דסבר [1] בין הערבים בין ערב דאתמול לערב דהאידנא אמרי לא [א] שאני רב ששת דאיסתנים הוה דאי טעים בצפרא מידי לאורת' לא הוה מהני ליה מיכלא: ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב: איתמר [2] מצה צריך הסיבה מרור אין צריך הסיבה יין איתמר משמיה דרב נחמן צריך הסיבה ואיתמר משמיה דרב נחמן אין צריך הסיבה ולא פליגי הא בתרתי כסי קמאי הא בתרתי כסי בתראי [ד] אמרי לה להאי גיסא ואמרי לה להאי גיסא אמרי לה להאי גיסא תרי כסי קמאי בעו הסיבה דהשתא הוא דקא מתחלא לה חירות תרי כסי בתראי לא בעו הסיבה מאי דהוה הוה ואמרי לה להאי גיסא אדרבה תרי כסי בתראי בעו הסיבה דהיא שעתא דקא הויא חירות תרי כסי קמאי לא בעו הסיבה דאכתי עבדים היינו קאמר השתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי (ג) [3] אידי ואידי בעו הסיבה [ד] פרקדן לא שמיה הסיבת הסיבת ימין לא שמה הסיבה ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה [ה] אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה [ו] בן אצל אביו בעי הסיבה איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי ת"ש [ז] (אמר) אביי כי הוינן בי מר זגינן אבירכי דהדדי כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן [ח] לא צריכתו [ט] מורא רבך כמורא שמים מיתיבי עם הכל אדם מיסב ואפילו תלמיד אצל רבו כי תניא ההיא בשוליא דנגרי איבעיא להו שמש מאי תא שמע דאמר ריב"ל השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא [י] מיסב אין לא מיסב לא שמע מינה בעי הסיבה שמע מינה ואמר ר' יהושע בן לוי [יא] נשים חייבות בארבעה כוסות הללו
שאף

אלא אי אמרת מסעד סעיד. והא דאמרינן בפ' כילד מברכין (ברכות דף לה:) דאמרא סעיד ומשמע מפרש התם דטובא גריר פורתא סעיד [א]: **רב** ששת הוה יתיב בתעניתא. לאו דוקא אלא שומר עצמו מלאכול אי נמי היה מקבל עליו ממש תענית כדי שיהא נזכר ונזהר מלאכול והכבורות נהגו להתענות ערב פסח דקתני במסכת סופרים (פרק כא הלכה ג) שאין מתענין בניסן אלא הבכורות בערב הפסח: **נימא** קא סבר רב ששת משום פסח. ואע"ג דהשתא ליכא פסח מכל מקום האיסור שהיה בזמן הבית לא בטל ואע"ג דרבי יהודה בן בתירא לא מכשר אלא בדיעבד אבל לכתחלה אסור משוס לא תשחט על חמץ [ב] לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים עד ו' שעות ולא אשכחן תנא דפליג מכל מקוס כיון דדיעבד כשר סבירא ליה להחמיר שלא לאכול מן הבקר: **מאי** דהוה הוה. שכבר אמרו גאולה לפני הסעודה ואף על גב דמצה צריכה הסיבה ולא אמר מאי דהוה הוה שאני מצה שהיא עיקר סעודה יותר מיין ועוד ביין היסב כבר בשני כוסות הראשונים ועוד שכתובה בתורה זכר לחירות שלא הספיק בצק להחמיץ עד שנגאלו ואע"ג דהויא לחם עוני יש לאוכלה דרך חירות ומה שצריך הסיבה במצה היינו כשמברכין על אכילת מצה ובאפיקומן: **בולהו** נמי צריכי הסיבה. וכל ד' כוסות צריכים הסיבה בשעת שתיה ול"ע אם שכח ולא היסב אם יחזור וישתה וכן אם בכוס שלישי לא היסב אם יכול לחזור ולשתות בהסיבה אף על גב דבין שלישי לרביעי לא ישתה [ב]:

פרקדן. פניו למעלה ולא כמפרש פניו למטה דאין דרך לאכול בענין זה וכן משמע בהמוכר את הספינה (ב"ב עד.) במתי מדבר דגנו אפרקיד ואזיל פרשא תותי כרעיה כדנקיט רומחא בידיה [ג]: **בפני** רבו אין צריך הסיבה. נראה דאביו והוא רבו נמי אין צריך דלא גרע מרבו אחר מיהו סתם אב מלמד לבנו תורה כדאמרינן בפ"ק דקידושין (דף לא.) שהבן ירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה ואפי' הכי קאמר בפני אביו צריך הסיבה:
שאף

מוסף תוספות

א. ומכל מקום מייתי שפיר ראיה מהא דקאמר בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה דהיינו טובא, דהא שתה כבר כוס ראשון ומה ששתה בינתיים וכוס שני שישתה אחרי כן ואם כן הוי טובא. תוס' ר"פ. ב. כיון ששתה שלא כתקונו הוברר שלא היה א' מד' כוסות ומה ששותה עתה הוא כוס של חובה. תוס' הרא"ש.

מסורת הש"ס

רבינו חננאל

רב ששת הוה יתיב בתעניתא במעלי דפסחא. ומסקנא משום דהוה אסתנים ואי הוה טעים מידי לא הוה מצי למיכל באורתא. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. איתמר מצה בעיא הסיבה מרור לא בעי הסיבה. יין איתמר דבעי הסיבה ואיתמר דלא בעי הסיבה. ואסיקנא ארבעה כסי כולהו בעו הסיבה. פרקדן פירוש רובץ לאחוריו. ויש אומרים על פניו. **הסיבת ימין** לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לושט ויבוא לידי סכנה. ואינה הסיבה אלא בשמאל. אשה חשובה בעיא הסיבה זולתה לא. בן בפני אביו בעי הסיבה. תלמיד בפני רבו לא בעי הסיבה מורא רבך כמורא שמים. אמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בארבע כוסות כאנשים שאף הן היו באותו הנס.

מז א מיי' פ"ו מהל' מלה הלכה (ג) [יב] טוש"ע ס"ח סי' תע ס"ג וסי' תעא ס"א בהג"ה:
מח ב מיי' פ"ז מהל' חמץ ומצה הלכה ח סמג עשין מא טור ש"ע א"ח סי' תעה ס"ב:
מט ג מיי' שם סמג שם טוש"ע א"ח סימן תעג ס"ב וסי' תעט וסי' תפ:
נ ד מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סימן תעב ס"ג:
נא ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ד:
נב ו ז מיי' שם טור ש"ע שם ס"ה:
נג ח מיי' שם טוש"ע שם סעיף ו:
נד ט מיי' שם הלכה ז טור ש"ע שם סעיף יד:

שאף הן היו **באותו הנס.** ולי נלמו הלי טעמא נלא היו חייבות משום דנשים פטורות ממלות עשה שהזמן גרמא אף ע"ג דארבעה כוסות דרבנן כעין דאורייתא תיקון: **היו באותו הנס.** פי' רשב"ם שעל ידם נגאלו וכן במגילה ע"י אסתר ובחנוכה ע"י יהודית וקשה דאף משמע שאינן עיקר[א] ועוד דבירושלמי גרים שאף הן היו באותו הנס כפק משמע באותה שכנה דלהשמיד להרוג ולאבד [ב] והא דאמרינן דפטורות מסוכה אע"ג דאף הן היו באותו הנס כי בסוכות הושבתי אתם בעשה דאורייתא [ג] אבל בארבעה כוסות דרבנן תיקנו גם לנשים כיון שהיו באותו הנס[ד]: **שתאן חי יצא.** משמע דלכתחלה בעי מזיגה וכן בפ' שנשה שאכלו (ברכות ד' נ:) אמרינן הכל מודים בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים וקשה בפפ' שנשה שאכלו (שם נא.) אמר י' דבריס נאמרו בכוס של ברכה ונריך חי ורש"י פי' שם דהא דקאמרינן דנריך חי היינו שיתנוהו חי בכוס ברכת המזון [ד] לאפוקי שלא ימזגנו בכוס זה ושפוך בכוס אחר ויברך וי"ת פי' דחי דהתם היינו מזיג ולא מזיג כדאמר בבן סורר (סנהדרין ד' ע.) אינו נעשה בן סורר עד שישתה יין חי ומוקי לה במזיג ולא מזיג והא דמשמע בהמוניא יין (שבת ד' עו:) שמוזגו כראוי דקאמרינן כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית היינו בברכת הארץ דאמר בפרק אנשה שאכלו (ברכות ד' נא.) ומוסיף בברכת הארץ ואומר ר"ת דמוסיף מים ולא כפרש"י דמוסיף יין וכן מפרש בערוך[ה] ובני נרבונ"א מפרשי דחי קאי אכוס שיהא שלם ולא שבור כדאמרי' בפ' בתרא דמכות (ד' טז.) ריסק תשע נמלים ולא חיה והיינו שלם דאפילו מת נמי תשיב בריה כדאמרינן בסוף גיד הנשה (חולין ד' קב:) גבי לפור טמאה בין בחייה בין במיתתה בכל שהו ואמרינן נמי (נ"ק ד' נד.) שבירתן זו היא מיתתן [ו] ואתי שפיר דכולהו עשרה דבריס אכוס קיימי ונראה דדוקא דיינות שלהם שהיו חזקים נריך מזיגה אבל בשלנו לא[ז]: **בבת** אחת. ונראה כפירוש רשב"ם שמתאן רלופין ולא כפרש"י שעירה ארבעתן לתוך כוס אחד דשתאן משמע הרבה כוסות: **ידי** יין **יצא.** פי' ידי שמחת יו"ט דס"ד הואיל ותיקנו ד' כוסות לא נפיק מידי שמחת יו"ט אלא אם כן יצא ידי ארבעה כוסות: **אחד** חדש **ואחד ישן.** פירוש שפירש רשב"ם דישן עדיף הוא עיקר כדאמרינן (מגילה ד' טז:) ולאביו שלח כזאת וגו' יין ישן שרוח זקנים נוחה הימנו ואמרינן (ב"ב ד' לא:) כל מילי עתיקא מעלו והא דנקט שאינו פשוט קודם פירשו לעיל בכילד לולין (ד' פה.) גבי אחד עלס כו': **רובא** דכסא. היינו כמלא לוגמיו כדפרי' לעיל ומיהו לכתחילה נריך לשתות רביעית: **ואת אמרת כדי מזיגת כוס יפה.** אית ספרים דגרסי מאי כדי מזיג' כוס יפה לכל אחד ואחד ולפי זה ס"ד דמקשה דמזיגת כוס יפה דקאמר שמואל בין כולם קאמר דהיינו רובע רביעית הלוג ובריתא קתני רביעית הלוג יין חי בין כולן רובע רביעית לכל אחד והא דקתני אחד מזוג לא שדי ברביעית מזוג אלא כלומר אחד יכול לשתותו מזוג אבל מ"מ ברייתא לא מיירי אלא בחי דסגי רביעית לכל ד' אך קשה איך היה סבור המקשה דסגי לכולהו במזיגת כוס יפה והא איכא בהני ארבעה כוסות כוס של ברכה שהוא כוס יפה ורשב"ם נמי הקשה הלא ברייתא סתמא קתני לכך נראה כספרים דגרסי אידי ואידי חד שיעורא הוא דכדי מזיגת כוס יפה זהו רובע רביעית הלוג יין חי לכל אחד כדי שיהא רביעית עם המזיגה וה"נ מיירי ברייתא דמנרכא רביעית עם המזיגה ומתחילה היה סבור דמנרכינן יין חי הרביעית הלוג לכל אחד ואחד ומזוג אסתייה קאי ולא ארביעית דברייתא אבל נבתר דשני קאי שפיר ארביעית והך סוגיא כרב נחמן וכרבא דריש המוניא (שבת ד' עו:) דסברי כוס של ברכה נריך שיהא בו רובע רביעית הלוג יין חי כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית הלוג ושיעור הולאת יין תנן התם דהוי כמזיגת הכוס יפה דהיינו רובע רביעית וע"י מזיגה יעמוד על רביעית כשיעור כל המשקין דקתני סיפא ושאר כל המשקין ברביעית דאביי פריך עלה התם חדא דתנן ובמזוג שני חלקי מים ועוד מים בכד ומנטרפין ונראה לפרש דלאביי נריך רביעית שלימה להולאת שבת וכן משמע התם בההיא שמעתא דקאמר אביי עד כאן לא קאמר רבי נתן הכא דכזית בעי רביעית כו' ופרש"י דהתם לא נהירא כמו שמפורש שם וסבר דכוס של ברכה בעי רביעית יין בין חי בין מזוג אבל מים בכד לא מנטרפים:

אל תרא יין כי יתאדם. הכא מייתי הלי קרא לחשיבות יין אדום ובהמוכר פירות (ב"ב ד' לז.) פי' רשב"ם התם דמייתי לה לגריעותא ושם מפורש: חוץ

עין משפט נר מצוה

נה א ב מיי' פ"ז מהל' מלה הלכה ט סמג עשין מ"ש [טור לו"ח סימן תע"ב]:

נו ג ד מיי' וסמג שם טוש"ע ח"ח סי' תעב סעיף ח:

נז ה שם סעיף טו:

נח ו מיי' שם הלכה ג' טוש"ע שם סעיף טז:

רבינו חננאל

וארבע כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה, וקימא לן דכוס יפה הוא כוס של ברכה והוא רביעית. שתאן חי אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא. שתאן בבת אחת אמר רבא ידי יין יצא ידי ארבע כוסות לא יצא. השקה מהן בניו ובני ביתו יצא, והוא דשתה רובא דכסא. מיתיבי ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד חי ואחד מזוג אחד חדש ואחד ישן. ופרקי' כוס יפה הוא רביעית תרויהו חדא שיעורא. ר' יהודה אומר צריך שיהא בהן מראה יין כדכתיב אל תרא יין כי יתאדם. ת"ר ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות. ר' יהודה היה מחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שישאלו, וכן היה רבי טרפון עושה.

תורה אור השלם

1. אַל תֵּרֶא יַיִן כִּי יִתְאַדָּם כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים:
משלי כג לא

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה ה"ג וכו' ורבינו שלמה פי' שכ מקשה וכו' קאמר רובע רביעית בין כולן:

מוסף תוספות

א. [ד]לפירושו היה לו לומר שהן. תוס' מגילה ד. ב. לכך נראה דה"פ דאף הן היו וכו', כלומר שאף להן נעשה נס כמו לאנשים. תוס' ר"פ. וכן בפסח שהיו משועבדות לפרעה במצרים וכן בחנוכה הגזירה היתה מאד עליהן. תוס' מגילה שם. ג. לא נתחייבו נשים מטעם שאף הן היו באותו הנס. תוס' הרא"ש. ד. ומוזגו בתוכו. שם. ה. דשייך מיתה בכלי. תוס' ב"ב לז:

(ב) שאף הן היו באותו הנס ג) א"ר יהודה אמר שמואל ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי מזיגת כוס יפה שתאן חי יצא שתאן בבת אחת יצא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא שתאן חי יצא אמר רבא א) ידי יין יצא ידי חירות לא יצא שתאן בבת אחת ד) רב אמר ב) ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא אמר רב נחמן בר יצחק ג) והא דאשתי רובא דכסא מיתיבי ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד חי ואחד מזוג אחד חדש ואחד ישן רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין קתני מיהת כדי רביעית ואת אמרת כוס יפה אמרי אידי ואידי חד שיעורא הוא ד) מאי כדי מזיגת כוס יפה דקאמר לכל חד וחד דהוי להו כולהו רביעית רבי יהודה אומר צריך שיהא בו טעם ומראה אמר רבא מאי טעמא דרבי יהודה דכתיב [1] אל תרא יין כי יתאדם ת"ר הכל חייבין בארבעה כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ה) ואחד תינוקות א"ר יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין ו) אלא מחלקין להן קליות

רשב"ם

שאף הן היו באותו הנס. דאמר במס' סוטה (ד' יא:) בשכר נשים לדקניות שבאותו הדור נגאלו וכן גבי מקרא מגילה אמר הכי) משום דעל ידי אסתר הוה וכן גבי חנוכה במס' שבת (ד' כג.) לשון מורינו הלוי: **אמר ר"י אמר שמואל ד' כוסות הללו צריך שיהא בהן.** בכל אחד כדי שיהא בהן מזיגת כוס יפה של ברכה שיעורו רובע רביעית לוג כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית לוג דכל אחד אמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו אמרא הוא הכי מפרשינן לה במס' שבת בהמוניא יין (ד' עו.). והשתא קס"ד דמזיגת כוס יפה ורובע רביעית לאו חד שיעורא הוא. כוס יפה כוס של בהמ"ז משום דעשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה כו' כדאי' במס' ברכות (ד' נא.): **שתאן חי.** שלא מזגן במים יצא וכגון שיש בו רביעית לוג דבנליר מרביעית לאו כלום הוא דכי היכי דמזוג בעינן רביעית בין הכל ה"נ חי בעינן רביעית: **בבת אחת.** עירה ארבעתן בתוך כוס אחד כך פירש רבינו שלמה. ולא נהירא דאפי' שותה הרבה בכלי אחד לא משיב אלא כוס אחד דהאי רביעית אינו אלא למעוטי פחות מרביעית אבל טפי מרביעית בכוס אחד חשוב כוס אחד. וג"ל דהכי פירושו בבת אחת שלא על סדר משנתינו אלא שתאן רלופין: **השקה מהן.** מכל כוס וכוס שלא שתה כולו כדמפרש לקמן: **ידי יין יצא.** ששתה ארבעה כוסות: **ידי חירות לא יצא.** כלומר אין זו מצוה שלימה שאין חשיבות אלא בין מזוג. והני מילי ביינות שלהן דדרו על חד תלת מיא אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה: **ידי יין יצא.** משום שמחת י"ט כדתניא לקמן (דף קט.) ושמחת בחגך[1] במה משמחו ביין: **אבל ידי ארבעה כוסות לא יצא.** וכולן חשובין כוס ראשון ולא יותר ונריך להביא עוד שלשה כוסות על הסדר: **נריך שיהא בהן כדי רביעית.** כלומר בכל אחד ואחד כדי רביעית לוג: **אחד חי.** נריך רביעית דבנליר מרביעית לא חשיבא שתייה כדנפקא לן מכל משקה אשר ישתה (ויקרא יא): **ואחד מזוג.** שהיה בו רובע רביעית יין ושלשה רבעין מים דהוי בין כולהו רביעית: **ואחד ישן.** שאין בו טעם יין כל כך שנעשה חלש. אי נמי חדש אין בו טעם יין: **נריך שיהא בו טעם יין.** למעוטי חדש וישן: **ומראה.** שיהא אדום: **קתני מיהת כדי רביעית.** לכל אחד ואחד ואת אמרת כדי מזיגת כוס יפה לכל אחד ואחד וס"ד דשני שיעוריס הן מדלא קאמר שמואל כדי רביעית כלשון הברייתא: הכי גרסינן כמו שכתוב בספרים **אידי ואידי חד שיעורא כדי מזיגת כוס יפה היינו רביעית.** תירולא היא לומר שלשון שמואל ולשון הברייתא אחד הן וכדי מזיגת כוס יפה דקאמר שמואל היינו רובע רביעית יין כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית כדאמר בהמוניא יין (שבת ד' עו:) כך נראית שיטה בעיני ועיקר. ורבינו (ה) פי' שכך מקשה הגמ' דקס"ד דשמואל קאמר רביעית בין כולן ובריתא קאמר לכל אחד ואחד ותירץ הגמ' דשמואל נמי קאמר לכל אחד ואחד וקשיא לי והלא ברייתא סתמא קתני נריך שיהא בהן ואיכא לפרושי נמי דבין כולן קאמר: **אל תרא יין.** אל תחמוד להיות רגיל בו כי יתאדם מכלל דיין נמי מראה בעי וטעמא נמי בעי כדמזהר עליה שלא להשתכר בו: **ואחד תינוקות.** שגם הם נגאלו: **וכי מה תועלת יש לתינוקות.** הלא פטורין מן המצות: קליות

(ג) [שבת כג. מגילה ד. ערכין ג.], ב) מזר לח., ג) [כרי"ף והרא"ש ליתא תיבות רב אמר], ד) [מגילה ד.], ה) [שבת עז.], ו) [מגילה ד.], ז) [דבריס טז], ח) [ועיין תוספות מגילה ד. ד"ה שאף הן]; ט) ערך עסר, י) [וע' תוספות ברכות נ: ד"ה מודיס וכו'],

(ה) רשב"ם ד"ה ה"ג וכו' ורבינו שלמה פי' שכ מקשה וכו' קאמר רובע רביעית בין כולן:

(ו) [שבת כג. מגילה ד. ערכין ג.], ב) מזר לח., ג) [כרי"ף והרא"ש ליתא תיבות רב אמר], ד) [מגילה ד.], ה) [שבת עז.], ו) [מגילה ד.], ז) [דבריס טז], ח) [ועיין תוספות מגילה ד. ד"ה שאף הן]; ט) ערך עסר, י) [וע' תוספות ברכות נ: ד"ה מודיס וכו'],

קליות. קלי מחטים ישנים: **חוטפין מלה.** מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו. ואית דמפרש חוטפין מלה אוכלין מהר וזה הלשון עיקר מדמייתי הא דר"ע בהדה: **חוץ מערבי פסחים.** כדי שישנו התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה: **קסתא דמורייסא.** מדה שמוכרין בה את המוריים: **שמנתא קדמייתא.** מדה שהיתה בה כבר בטבריא: **הוס יחירה.** על תמנתא דהשתא רביעית: **ובה משערין רביעיות לפסח.** שהיו ממלאין אותה וממערין אותה לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מליאה ומיס הנשאריס בתמנתא הן הן רביעית: **ברוס אלבעים.** וברוס חצי אלבע ורוס חומש אלבע: **ברברבתא.** בגודל שיש בטפח ארבע אלבעים מהן:

אמה

רשב"ם

קליות. קלי מחטים ישנים דחדש אסור עדיין בלילה הראשון של פסח. ומקומות יש בספרד שמייבשין חטים ישנים במחבת על גבי האור ואוכלין אותם עם אגוזים בקינוח סעודה מפי רבינו שמואל החסיד וגם במשנה מלינו קליות מחטים ישנים ושנויה במסכת תרומות (פ"ה משנה ג) אגב גורלא דתנן סאה תרומה טהורה שנפלה לפחות ממאה חולין טמאין תירוס ותיברף רבי אליעזר אומר תעלה א] ותאכל נקודים או קליות או תלוש במי פירות: **חוטפין מלה.** מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו ואית דמפרשי חוטפין מלה אוכלין מהר שני לשונות הללו פירש רבינו. ויש גורסין מלות מגביהין את הקערה שיש בה מלה ומרור וז' תבשילין. ולי נראה חוטפין מסלקין את הלחם מיד התינוקות שלא יהו ישנים מתוך מאכל הרבה כדרך התינוק אחר אכילתו ושוב לא ישאלו אבל עכשיו כשחוטפים מהן לא ישנו וישאלו כלומר לא ישנו שלא אכלו כדי שבעו וישאלו כשירלו השיוויים שאנו עושין היכירא לתינוקות דלקמן[יא]. וכן מוכח לשון התוספתא[ט] דתניא רבי אליעזר אומר חוטפין מלה לתינוק כדי שלא ייפן רבי יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת אחת ולא טיבל אלא פרפרת אחת חוטפין מלה לתינוק כדי שלא ייפן כלומר גוזלין. ורבינו פי' שכן עיקר אותו הלשון שפירשתי חוטפין ממהרין לאכול מדקתני הא דר"ע בתרה ואיכא למימר דאגב גרלא דקאמר כדי שלא ייפן קא מייתי נמי להא עובדא דר' עקיבא דחייס שלא ישנו ותרי מילי נינהו רבי אליעזר איירי לחטוף מן התינוקות אחר שאכלו מעט כדי שלא יישנו ור"ע איירי שצריך למהר לעשות הסדר טרם יישנו: **חוץ מערבי פסחים.** כדי שיישנו את התינוקות ביום ולא בלילה בשעת הגדה. ג"נ כשמעכבין עד הלילה לאחר שהחשיך ישנים התינוקות: **אגסים ברלוי לפס ביין.** גמ' קאמר לה: **קיסתא דמורייסא.** מדה שמוכרין בה המוריים: **ובה משערין רביעיה של פסח.** שממלאין אותה וממלקין אותה לארבע כוסות דלוג ארבע רביעיות: **שמנתא.** מדה והיינו תומן ועוכלא דמסכת סוטה (דף מ:): **הוס יחירא על דא.** תמנתא: **ובה משערין רביעיה של פסח.** שהיו ממלאין אותה ומערין לתוך אותה של עכשיו עד שהיא מלאה ומיס הנשאריס בתומנתא היא רביעית: **[רביעיה] של תורה.** כגון רביעית יין של נזיר הלכה למשה מסיני (סוכה דף ו.) ורביעית דס הבאה משני מתיס דנפקא לן מקרא (נזיר דף לח.) וכגון רביעית שמן לרקיקי נזיר דאיכא דיליף לה מקראי במנחות (דף פט.). ומדת חלל הכלי בריבוע הוי אלבעים אורך על אלבעים רוחב ברוס אלבעים וחצי אלבע וחומש אלבע ומנא לן ממקוה: **לדתניא ורחץ במיס אם לא בשרו במיס במי מקוה.** מיס המיוחדים שנקוו מתחלה מעצמן מדלא כתב במיס למעוטי שאובין דאזל השתא ומייתי וטבילו: **לא בשרו.** מדלא כתב בשרו משמע שכל גופו עולה בהן שאינו נראה אלא כולו מכוסה בהן: דהיינו

חוץ מערבי פסחים. ה"ג רבינו שמואל ולא נהירא[א] דאמטו לא יוכלו ליתן בלא אביסה וטעם שני שפירש שמא יעבכו עד שיתחשך הרבה אם כן לא היו צריכין לעמוד ביום כי אם בלילה לכך נראה דגרים לילי פסחים והיו רגילין[ב] בבית המדרש לילי י"ט כדאמרינן (ביצה דף כא.) מעשה בשמעון התימני שלא בא בלילי י"ט לבית המדרש לאמתר מצאו רבי יהודה בן בבא[ג]: **שנאמר ושמחת אתה וביתך.**

תימה דהאי קרא גבי מעשר שני כתיב בפ' ראה ולא מייתי קרא דכתיב בפ' ראה גבי רגל ושמחת אתה ובנך ובתך וי"ל דיליף ממעשר דכתיב ביתו בהדיא: **בא"י בבלי פשתן המגוהצין.** אבל בבגד לא היו בקיאים לגהן כדאמר (בעניית כט.) גיהון שלנו כביכול שלהם:

במה משמחו ביין. היינו בזמן הזה אבל בזמן בית המקדש אין שמחה אלא בבשר: **וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת.** תימה דהאי קרא בהר עיבל כתיב ולא מייתי קרא דושמחת בחגך דדרשינן מיניה בחגיגה (דף ח.) לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו ישראל יוצאין ידי חובתן בנדרים ונדבות וי"ל משום דהכא בהדיא כתיב וזבחת שלמים ושמחת: **תמניתא.** פי' רש"ס דהיינו תומן ועוכלא ולא נהירא דבהמוכר את הספינה (ב"ב דף 5.) תשיב לוג ורביעית הלוג תומן ועוכלא וכל מדה ומדה פותחת והולכת[ד] וכאן משמע שהיא יותר מרביעית: **רביעית** של תורה **אצבעים.** מכאן קשה על פירוש רבותיו של רבינו שלמה שפי' דרביעית בכל מקום היינו רובע הקב כי לפי זה החשבון הוא רביעית הלוג פר"ת רוס המקוה ע"ב אלבעות השלך רביעית ישאר נ"ד קח מכל עשריס אחד יעלה אלבעים וחצי אלבע וחומש וכן תקח ברוחב אחד מי"ב וכן באורך הרי אלבעים על אלבעים ברוס אלבעים וחצי אלבע וחומש אלבע וכן תעשה במים ויעלה רביעית (ה) רביעית הנמצא השלך החולה ומן הנותריס קח אחד מעשריס ופעמיס יוסר חלק שניס עשר או תקח אחד מכ"ד והס ג' אלבעות חלק על חומשין והשלך העשירית ישארו שלשה עשר חומשין וחצי והס אלבעים וחצי וחומש אלבע או קח רביעית והס י"ח אלבעים והשלך הרביעי ישארו י"ג אלבעות וחצי וטול החמישית (ו) מהר"י. [ה] קחה רובע וככה תשלך וחלק החמישי קח ולך או השלך עשירית המיס ישארו ל"ו יעלה ב' שלין לכל טפח ולג' אלבעות שלה וחצי השלך מג' אלבעות העשירית כאשר השלכנו מן המיס (ד). ולפי תלמוד שלנו החשבון מכוון אבל על גירסת ירושלמי דקאמר אלבעים על אלבעים ברוס אלבע וחצי אלבע ומחצה ושליש אלבע וכן עשה הפייט ועל גובה חסר שתות מאלבעים והכל ל' קשה כי לפי שיעור המקוה אינו מכוון וי"ל דבירושלמי איירי באלבעות לפורייה והכא במדבריה ואלבעים וחצי וחומש הס י"ו שתותים וחומש שתות באו לירושלים נכנס הכל בי"ג שתותים וחצי באו לפורי נכנס הכל בי"ל שתותים ורביע שתות שהס אלבעים חסר שתות ונשאר רביע שתות בתלמוד שלנו יתר וכמו כן צריך למעט מרוחב כי בתלמוד שלנו מיירי במרובעות וירושל' בעגולות כמו שיסד (ו) הפייט הכוס סובב אלבעים על אלבעים סובב משמע עגול ואלבעים על אלבעים עגולות עולה לאלבעים על [אלבע] וחצי דמרובע יתר על העיגול רביע ואלבעים על אלבעים מרובעות מדבריות נכנסות באלבעים על אלבעים עגולות לפוריות ויש בעגולות יותר ד' שתותי שתות שהוא אחד מתשעה הסר ממנו רביע שתות הנשאר

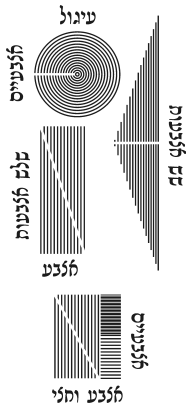

תורה אור השלם

1. וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ: דברים טז יד
2. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שָּׁם וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים כז ז
3. וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אָנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב אָנוֹשׁ יִסְעָד: תהלים קד טו
4. וְאִישׁ כִּי תֵצֵא מִמְّנוּ שִׁבְבַת זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד הָעָרֶב: ויקרא טו טז

הגהות הב"ח

(א) גמ' מוטפין מצה בגילי פסחים בשביל תינוקות (שלא ישנו) תפ"מ. וכ"ב לפי' קמא דרש"י לא גרסינן ליה: (ב) תוס' ד"ה רביעית וכו' וכן תעשה במים ויעלה רביעית הלוג ביצד רביעית הנמצא השלך החולה ומן הנותרים קח אחד מעשריס ופעמים יוסר ג"כ פי' ל' מעשרים שהוא סאה ומחצה ואח"כ יוסר שתי פעמים חלק י"ב כילד מסאה ומחצה ג' לוגין שהוא חלק י"ב מלי"ו לוג ואח"כ חלק י"ב מג' לוגין היא רביעית הלוג: (ג) בא"ד וטול הממישית וכן תעשה במים קח הרובע וכבה תשלך כל"ל ותיבת מהר"י ממקק: (ד) בא"ד כאשר השלכנו מן המים מהר"י ולפי תלמוד שלנו:

גליון הש"ס

גמרא אין שמחה אלא ביין. עי' ב"י ל"ח סימן תקכ"ט וביש"ש פ"ב דביצה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רשב"ם ד"ה קליות וכו' ר"ל אומר תעלה וכו'. נ"ב יש כאן גמגוס ועדרוש בלשון הרשב"ם כי לשון הזה לא נמצא שם בכל המפרשים באותו הפרק וצ"ע להגיהו גם יפלא קצת לאיתי הרשב"ם משם חה י"ל בדוחק:

מוסף תוספות

א. דמשום הכי לא היה צריך שימנעו מללמוד. תוס' ר"פ. ב. לדרוש באגדה. שם. ג. וקאמר הכא דבלילי פסחים לא היו דורשים כדי שלא יישנו התינוקות. שם. ד. מוכח בהדיא שהוא פחות מרביעית הלוג. תוס' הרא"ש. ה. חשבון א' קצר מה"ר יחיאל מפריש. תוס' הרא"ש.

מוסף רש"י

חוטפין מצות. שמלוה לעלות מבעוד יום כדי להסב מהר (לעיל נ.). אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים וגו'. ואע"ג דהאי קרא לאו בהגלים כתיב, דהאי קרא בהר גריזים ובהר עיבל כתיב, מיהו בהגלים שמחה כתיבא ושמחת בחגך (סוכה מב:). שלא יהא דבר חוצץ בין בשרו למים. בשרו במים משמע שיגע בשרו למים (ב"ק פב:). במים במי מקוה. המכוסין משמע ואע"ג דלאו מיים, מדלא כתיב מיים (ערובין ד:) או: במים משמע מים מחוברים יחדיו (שם יד:) או: במים נקוטמו בפת"ש משמע מים המיוחדים, לאפוקי שאובין, ומיהו מים מיים לא צריך מדכתיב בזב (ויקרא טו) מים מיים מכלל דשאר מימין לאו מים מיים בעו, ומיהו במים המיוחדין במקוה, אע"פ שהן גשמים (חגיגה יא.). את כל בשרו. משמע כל בשרו כאחד (ערובין ד:).

רבינו חננאל

תניא רבי אליעזר הגדול אומר חוטפין מצה בלילי הפסח בשביל התינוקות שלא ישנו וישאלו. אמרו על רבי עקיבא מימי לא אמר הגיע זמן לעמוד מבית המדרש אלא לילי הפסח בשביל התינוקות שלא ישנו, וערב יום הכפורים כדי להאכיל בניו ובני ביתו. ת"ר חייב אדם לשמח ביתו ברגל, רבי יהודה אומר שמחת אנשים ביין ושמחת הנשים בבבל בבגדי צבעונין ושבארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין. בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר ועכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. א"ר חסדא רביעית של תורה אצבעים על אצבעים (ורום) [ברום אצבעים] וחצי אצבע [וחומש אצבע] ובגודל. כדתניא ורחץ במים את כל בשרו. במים, מי מקוה, את כל בשרו, מים שכל בשרו עולה בהן וכמה הן,

נט א ב מיי' פ"ז מהל' מלה הלכה ג סמג עשין מא טוש"ע ח"מ סי' תעב סעיף ח:
ם ג מיי' פ"ו מהל' י"ט הל' י' סמג לאוין עה טוש"ע ח"מ סימן תקכ"ט ס"ב:
ד [מיי' פט"ו מהל' גזילה כפיס הל"ד ופ"ו מהל' כלכרים הל' טו]:
סא ה מיי' פי"ל מהל' מאכלי ביאה הלכה טו ופ"ל מהל' מקוואות הל' יב סמג לאוין קיא ועשין רמא טור ש"ע יו"ד סי' קלח ס"ח:
סב ו מיי' פי"ח מהל' חמ"ב שם ופ"ד מהל' מקוואות הלכה ח סמג לאוין קיא ועשין רמא טוש"ע י"ד סי' רח ס"ח: